

Meninger

Baneheia-saken

Kronikk

Erling Eide

Professor emeritus, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo

Det hjelper ikke med toppjurister hvis elementær innsikt i sannsynlighetsteori mangler

Jurister bør få en grunnleggende innføring i hvordan usikkerhet skal vurderes og behandles. Slik er det ikke.

Så godt som alle beviser er usikre. En naturlig konsekvens bør være at jurister får en grunnleggende innføring i hvordan usikkerhet skal vurderes og behandles. Slik er det ikke. Mens usikkerhetsteori og sannsynlighetsteori i løpet av de siste årtier har gjort sitt inntog i de fleste samfunnsvitenskapelige studier, har svært lite skjedd i juristutdannelsen.

I samfunnsøkonomi har disse emnene stått sentralt i henimot et århundre, i naturvitenskapen mye lenger. Medisinstudentene lærer hvordan sannsynlighetsteori kan brukes for å bestemme hvordan påliteligheten av en diagnose påvirkes av usikre symptomer.

På samme vis burde jusstudenter lære hvordan sannsynligheten for skyld påvirkes av usikre beviser. (Et valgfritt kurs i rettslig bevisteori for jusstudenter ved Universitetet i Oslo er en beskjeden begynnelse.)

Baneheia-saken kan illustrere usikkerhetens betydning. Der sto vitneutsagn, DNA og mobiltelefoni sentralt.

Vitneutsagn er naturligvis usikre. Det samme er DNA-bevis. Ofte vil det være mangler ved selve DNA-strengene, og omstendigheter ved behandlingen av disse, som gjør det usikkert om DNA-et stammer fra en bestemt person.

Også tekniske beviser er usikre. Internasjonalt viser en rekke studier at eksperter tar feil i bedømmelsen av hårstrå, håndskrifter, tale, fingeravtrykk og sammenhengen mellom rifler og kuler. For å nevne noe.

Lett å gå seg vill. Den internasjonale faglitteraturen om bevisvurdering viser hvor lett det er å gå seg vill i vurderinger av usikkerhet. Et eksempel er saken hvor den verdensberømte fotballspilleren (amerikansk fotball) O.J. Simpson ble anklaget for å ha drept sin ekskone og hennes venn. Ifølge avisen US Today er saken blitt beskrevet som «den mest omtalte kriminelle straffesaken i historien».

Som ekspertvitne for Simpson opptrådte

professor Alan M. Dershowitz, kalt «the best-known criminal lawyer in the world». Han ble professor ved Harvard før han ble 30.

I spørsmålet om sannsynligheten for at Simpson hadde begått drapene, uttalte ekspertvitnet omtrent følgende: Vel er det så at Simpson tidligere er blitt dømt for vold mot sin ekshustru, men statistikk viser at bare i ett av tusen tilfeller dreper voldsdomte menn sine ekshustruer. Denne sannsynligheten er så liten at den ikke kan tillegges særlig vekt.

Simpson ble frikjent. Dog senere dømt.

Problemet med Dershowitz' uttalelse er at den villeder. Den relevante sannsynligheten er ikke den ekspertvitnet presenterte, men følgende: Hvis ekshustruen til en ektemann som tidligere har utøvd vold mot henne, er drept, hva er sannsynligheten for at ektemannen er drapsmannen? I ettertid er denne sannsynligheten beregnet til 80 prosent.

Den omfattende litteraturen om rettssaken tyder på at aktoratet ikke omtalte eller vurderte denne sannsynligheten som den relevante. Feilen - og det var en åpenbar feil - skyldtes trolig kunnskapsløshet. Innføringskurs i sannsynlighetsteori reddegjør klart for forskjellen mellom den gene-

Det er mange eksempler på rettssaker fra forskjellige land med lignende mangelfull bruk av sannsynlighet

Hvorfor blir det sånn?

◉ Riksadvokat Jørn Sigurd Maurud offentliggjorde påtalemyndighetens avgjørelse i Baneheia-saken mot Viggo Kristiansen. Baneheia-saken kan illustrere usikkerhetens betydning, skriver Erling Eide. Foto: Gorm Kallestad, NTB

relle sannsynlighet for at en viss type person (her en voldsdomt ektemann) begår en handling (et drap), og sannsynligheten for at et faktisk drap er begått av en person av denne typen.

Hvorvidt Dershowitz var uvitende, eller om han med vitende og vilje villedet juryen, er umulig å fastslå. Uansett unnlot samlingen av toppadvokater å anvende elementær sannsynlighetsteori.

Et hovedpoeng her er at forvirringen i Simpson-saken ikke er et enkeltstående tilfelle. Det er mange eksempler på rettsaker fra forskjellige land med lignende mangelfull bruk av sannsynlighet. Det hjelper ikke med toppjurister hvis elementær innsikt i sannsynlighetsteori mangler.

Sannsynlighetsteori løser ikke alle bevisproblemer, men den kan i det meste forhindre en rekke feilresonnementer.

Hvordan er situasjonen i Norge? Siden det er vanskelig ut fra faktiske dommer å bestemme hvordan juryer og dommere kombinerer usikre beviser, har jeg gjennomført noen enkle tester blant viderekomne juridiske studenter. Testene viser at studentene er som folk flest. De ledes på villspor. De greier ikke å kombinere to presise sannsynligheter.

Testen gjaldt en tenkt sak med kun to usikre beviser. En bilulykke på en stor øy uten fastlandsforbindelse er sett av kun ett (alminnelig pålitelig) vitne, som forteller dommeren at bilen var rød.

Dommeren ønsker å bestemme sannsynligheten for at bilen faktisk var rød. Han får to opplysninger til hjelp: Alminnelig pålitelige vitner tar feil av bilfarger i 5 prosent av slike tilfeller. Det vil si at vitnene avgir 5 prosent falske positive svar. Videre får dommeren vite at kun 0,1 prosent av bilene på øya er røde. Studentene fikk beskjed om at de skulle betrakte disse opplysningene som korrekte, og anslå sannsynligheten for at ulykkesbilen var rød.

Det store flertallet av studentene anslø denne sannsynligheten til ca. 95 prosent, åpenbart i overensstemmelse med påliteligheten av vitneutsagnet.

Det riktige er ca. 2 prosent. (Se for eksempel min bok «Bevisvurdering - usikkerhet og sannsynlighet» for en forklaring.)

Hovedpoenget, som psykologer har gjort rede for, er at folk flest lar seg påvirke av vitneutsagn (og andre lett tilgjengelige bevis), samtidig som de overser bakgrunnsforliggende, mer tekniske omstendigheter. De fleste studenter neglisjerte opplysningen om at det var relativt få røde biler på øya.

Ville advokater, jurymedlemmer og dommere ha svart som folk flest?

Kan dommere la seg villette? Det skal bli interessant å se hva den annonserte gjennomgåelsen av Baneheia-saken vil oppklare om hvilke vurderinger som ble gjort av usikkerheten ved Jan Helge Andersens vitneutsagn, antall overgripere, DNA-beviset og stedet for Kristiansens telefonsamtaler. Dette gjelder ikke minst Kommisjonen for gjenopptagelse av straffesaker.

Som en kuriositet kan det nevnes at underrettede i 2013 foreslo for Domstoladministrasjonen å gjennomføre en test blant deltagerne på et etterutdannelseskurs for dommere, en test tilsvarende den jeg har gjennomført for jusstudenter. Siden jeg ikke fikk noe svar, etterlyste jeg et par år senere en reaksjon på mitt brev. Den venter jeg fortsatt på.

Er noen redd for eventuelt å få indikasjoner på at dommere kan la seg villette på samme måte som jusstudenter og folk flest?